

SPRAWOZDANIA NAUKOWE

W kręgu kultury historycznej: Ziemiańskie Mazowianie wobec obronności Ojczyzny, Ciechanów 5 września 2015 r.

Już po raz czwarty spotkano się w Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie, aby dyskutować o historii i narodowym dziedzictwie szeroko rozumianej szlachecko – ziemiańskiej kultury. Pierwsza z ciechanowskich konferencji organizowanych w ramach cyklu *Ziemiańskie Mazowsze* odbyła się w roku 2007, następne w latach 2009 i 2011. Podczas tych spotkań i obrad zajmowano się aktywnością kulturalno-oświatową, spuścizną duchową i materialną oraz działalnością społeczno-gospodarczą dawnych obywateli ziemskich w XVIII–XX wieku. Wyniki badań publikowano w kolejnych tomach studiów, które złożyły się na wartościową serię wydawniczą.

Realizowany od czasu pierwszej konferencji zamysł przyjęcia regionalnej perspektywy badań wpisywał się zarówno w specyfikę warstwy społecznej zamkniętej już w przeszłości, jak i współczesne koncepcje małych ojczyzn z ich rolą wyznaczników tożsamości. Europejski trend zachowania tradycji regionów wprowadzanej do unijnej wspólnoty oraz międzynarodowego dialogu kultur wspierany jest ideą zaangażowania się w te procesy humanistów. Z tym przesłaniem koresponduje obopólna inicjatywa nawiązania współpracy naukowej oraz instytucjonalnej ciechanowskiego Muzeum Szlachty Mazowieckiej z Instytutem Historii Uniwersytetu Łódzkiego, w którym realizowane są badania nad dziejami ziemiaństwa polskiego.

Pierwszym wspólnym przedsięwzięciem była wrześniowa konferencja zatytułowana *Ziemiańskie Mazowianie wobec obronności Ojczyzny. Od konfederacji barskiej po II wojnę światową*. Ustalono, że celem obrad będzie naukowa refleksja związana z postawami ziemian wobec obronności nie ograniczanej tylko do wąskiej definicji polskiej irredenty powiązanej z europejskimi czy światowymi konfliktami, lecz rozszerzonej na różne pola batalii o tożsamość, kulturę oraz wszelkie inicjatywy mieszczące się w pojęciu pracy organicznej. Jednocześnie szeroko zakreślone tytułem konferencji ramy chronologiczne otwierały przed jej uczestnikami perspektywę komparatystyczną z możliwością dostrzegania ewolucji podchodzenia do owej obronności.

Tak sformułowana propozycja organizatorów zaowocowała rozbudowanym programem obrad, podczas których wygłoszono 18. referatów i zarezerwowano czas na dyskusję. Referenci przybyli do Ciechanowa z szeregu polskich ośrodków naukowych, reprezentowali środowiska akademickie, placówki muzealne, instytucje kulturalno-naukowe. Różnorodność zainteresowań ich przedstawicieli zsynchronizowana z celami konferencji, skłoniła organizatorów do podzielenia jej na trzy sesje. W pierwszej, czyli w obradach porannych, dążąc do pewnych uogólnień, odnoszono się do obronności, jako zjawiska historycznego ilustrowanego przykładami zbiorowych postaw środowisk ziemiańskich. W sesji drugiej, dominowały zagadnienia związane z indywidualnym podejściem ziemian do obronności i polityki zaborcy, w sesji popołudniowej prezentowano zachowania obrońców ojczyzny w latach odzyskiwania jej suwerenności, które rozdzielały wydarzenia dwóch wielkich wojen.

Trzeba zaznaczyć, że mimo dużej liczby wystąpień, organizatorzy sprawnie prowadzili konferencję, która przebiegała według przyjętego harmonogramu i zgodnie z programem. Zapoznani z nimi uczestnicy spotkania przywitani zostali przez dr Bogumiłę Umińską reprezentującą Muzeum, a konferencję otworzył dyrektor Instytutu Historii i kierownik Katedry Historii Polski XIX w. UŁ, prof. dr hab. Jarosław Kita, który też poprowadził pierwszą część obrad. Zainaugurował ją dr hab. Andrzej Sikorski (Warszawa) referatem *Rodzina Wesslów w konfederacji barskiej*. W nawiązaniu do tematyki konferencji omówił nie tylko polityczne konteksty i motywacje towarzyszące zaangażowaniu członków tej rodziny w czyn zbrojny i szlachecki ruch konfederatów, lecz także ich wyobrażenia o własnej roli obrońców ojczyzny, którzy nie zdołali zachować jej suwerenności i istnienia państwa. Niezgoda wobec jego zaniku oraz modyfikacja szlacheckich wzorców to problem wokół, którego koncentrowały się rozważania autorów kolejnych referatów. Profesor J. Kita (Łódź) w wystąpieniu zatytułowanym *Ziemiańskie w obliczu wybuchu powstania listopadowego* analizował skomplikowane zagadnienie podejścia do obronności w czasie tego narodowego zrywu. Historię *Zielińskich – obrońców ojczyzny* omówiła prof. dr hab. Anna M. Stogowska (Płock). Rodzina, z której wywodzili się konspiratorzy i powstańcy, działacze społeczni i gospodarczy, a przede wszystkim fundatorzy słynnej biblioteki, kultywowała pamięć zbrojnych czynów. Kształtowała ona również postawy obrońców ojczyzny z kresowych dworów, co prof. dr hab. Tadeusz Epsztajn (Warszawa) w oparciu o nieznane dotąd źródła archiwalne, przedstawił w referacie *Pamiętka z powstania styczniowego na Wołyniu*. Inny region i czas, ale z podobnym insurekcyjnym motywem, zaprezentował dr Mirosław Z. Roguski (Liw), który skupił uwagę na *Udziale szlachty – ziemian ziemi liwskiej w powstaniu kościuszkowskim i listopadowym*. Pierwszą część obrad zamykał referat dr B. Umińskiej (Ciechanów) dotyczący indywidualnych postaw ziemian z północnego Mazowsza zaangażowanych w styczniowy zryw narodowy.

W drugiej sesji prowadzonej przez prof. dra hab. T. Epszteina, autorzy referatów na wybranych przykładach prezentowali różnorodne wybory i podejścia obywateli ziemskich do obronności. Przez pryzmat biografii mówił o tym Zygmunt Rola-Stężycki (Grójec), w wystąpieniu zatytułowanym *Ziemiańskie z Wilczogóry pod Grójcem i kilku wsi okolicznych Mazowsza Południowego w dziele odbudowy Polski niepodległej*. Dr Sławomir Jakubczak (Warszawa) przedstawił *Kraśnińskich z Zegrza stawanie nie tylko w wojennej ojczyzny potrzebie w XVIII i XIX wieku*. Natomiast Rafała Wróblewskiego (Opinogóra, Toruń) zainteresował *Wincenty Kraśniński u boku Cesarza Francuzów Napoleona I Bonaparte (1807–1814)*. Teresa M. Grabowska z Marchwickich (Warszawa) zajęła się losami własnej rodziny i pokazała udział *Marchwickich z Brzeźna w Powstaniu Styczniowym*. Piotr Kaszubowski (Przasnysz), pozostając w tematyce Stycznia 1863 r., odnosił się do postaw ziemian powiatu przasnyskiego wobec jego wydarzeń. Ostatni z wygłoszonych w tej części referatów zatytułowany *Sztandar, haft, modlitewnik. Ziemiańskie Mazowsza drogi do niepodległości w dobie rewolucji 1905–1907* wygłosiła dr Ewelina M. Kostrzewska (Łódź). W wystąpieniu tym zabrzmiał głos kobiet z początku wieku XX, które poza udziałem w batalii o tożsamość narodową, uczestniczyły w życiu publicznym i wpajały następnym pokoleniom gotowość podejmowania czynów zbrojnych z dyrektywą dostosowania ich do sytuacji politycznej.

W trzeciej sesji, którą poprowadziła prof. dr hab. A.M. Stogowska, na plan pierwszy wysunęły się zagadnienia związane z ową gotowością przyjmowania ról obrońców i obrończyni ojczyzny w latach jej odrodzenia oraz wielkich wojen. W tym kręgu tematycznym, lokowały się referaty: Mariusza Mysiakowskiego (Warszawa) *Centralny Komitet Obywatelski na ziemi ciechanowskiej (1914–1915)*; dr Magdaleny Mrugalskiej-Banaszak (Poznań) *Seweryna Goszczycka – legionistka z Ochotniczej Legii Kobiet*; Damiana Sitkiewicza (Warszawa) *Ziemiaństwo Mazowsza w okresie wojny polsko-bolszewickiej w świetle „Kurieria Płockiego”*; Dariusza Piotrowicza (Działdowo) *Ziemiańskie Mazowsza Północnego wobec wojny polsko-rosyjskiej 1920 r.*; dra Tomasza Piekarskiego (Płock) *Ziemiaństwo płockie wobec problemów obronności Polski w okresie międzywojennym*; dr Jolanty Załęczny (Warszawa) *Maurycy Potocki z Jabłonny wobec rzeczywistości wojennej 1939–1945*. Referat dr J. Załęczny zamykał zarówno historię postaw ziemiaństwa wobec obronności ojczyzny prezentowaną w ramach odrębnej społeczności, jak i kończył serię konferencyjnych referatów.

Zakończeniu poszczególnych serii towarzyszyła dyskusja, w której odnoszono się do problemów przedstawianych w wystąpieniach. Najżywszą polemikę wywoływała sprawa podchodzenia ziemian do obronności w latach zbrojnych konfliktów, w tym dominujących w tematyce obrad, powstań narodowych. Zwracano również uwagę na percepcję pojęcia obronności wśród ziemiańskich. Uczestnicy spotkania i dyskusji wskazywali też nowe pola badawcze i podkreślali koniecz-

ność sięgnięcia do mniej popularnych materiałów źródłowych. W czasie dyskusji zdecydowano, że tematem kolejnej konferencji będzie problem miejsca ziemian w świecie polityki. Obrady podsumował prof. dr hab. Jarosław Kita, a dr Bogumiła Umińska w imieniu organizatorów zapewniła, że referaty w formie artykułów zostaną wkrótce opublikowane.

Zwyczajem ciechanowskich konferencji jest równoczesne aranżowanie imprez plenerowych. W tym roku było to spotkanie na Zamku Książąt Mazowieckich, które promując europejską ideę ochrony dziedzictwa regionów, szerzenia wiedzy o małej ojczyźnie, pozwalało wpisać w nią historię ziemiaństwa z wsparciem konferencji humanistów.

Ewelina M. Kostrzevska

(Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny, Katedra Historii Polski XIX w.)